

Мукачівський державний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

053 – Психологія

Тема: Ціннісно-сміслова сфера особистості майбутніх психологів у професійному становленні особистості

Виконала: студентка 4 курсу,
ДФН, групи П-4
спеціальності 053 «Психологія»
Сливка В.
Керівник: к.психол.н., Брецько І.І.
Рецензент: к.психол.н., Синишина В.М.

Мукачево – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	
1.1. Психологічні основи впливу ціннісно-сміслової сфери на професійне становлення.....	8
1.2. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості.....	15
1.3.Формування загальнолюдських цінностей майбутнього фахівця.....	23
1.4. Психологічні умови формування духовності особистості студента.....	30
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНО-СМІСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ- ПСИХОЛОГІВ	
2.1. Організація та методи дослідження.....	36
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	45
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність проблеми. Проблема професійного становлення майбутнього спеціаліста знаходиться в центрі аналізу багатьох дослідників. Відповідно до суспільних умов сьогодення по-новому здійснюється акцентування професійно-предметного та технологічного простору знань та умінь, що необхідні майбутньому фахівцеві.

Студентство, маючи величезний творчий потенціал, здатне реально впливати на перебіг і направленість подальших демократичних перетворень в Україні. Така соціальна роль і суспільно-історичне призначення студентської молоді потребує особливої уваги до неї з боку інститутів влади та, передусім, системи вищої освіти, де відбувається професійне і громадянське становлення інтелігенції країни. Саме у студентському віці, формуються навички поведінки і риси свідомості, які утворюють ядро нової особистості, тому спосіб життя студентів, їх оточення, вироблення нових стереотипів під впливом зміни бачення тих чи інших ситуацій, проведення вільного часу, рівень життя – стануть визначальними для подальшого формування культури особистості студента.

Сучасні світові тенденції вищої освіти свідчать про посилення уваги до ціннісного становлення майбутніх фахівців у набутті професіоналізму. Суть цих тенденцій полягає у створенні умов для розвитку майбутнього фахівця як яскравої індивідуальності, людини культури, здатної до творчості у вільних формах діяльності, до саморозвитку й самовдосконалення.

Психологи плідно працюють над пошуком таких механізмів психічного розвитку людини, які дали б їй можливість реалізувати свою індивідуальність, що моделює свій ціннісний світ і орієнтується на ідеальні зразки людського буття. Провідне місце в становленні особистості, її прагненнях самореалізації, самоздійснення займає ціннісно-сміслова сфера, яка охоплює ціннісні орієнтації й стосунки, а також систему особистісних смислів: У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема психологічних основ впливу ціннісно-сміслової сфери особистості на становлення майбутнього фахівця, формування в нього якостей професіонала.

У даний час вивчення формування ціннісно-сислової сфери особистості викликає значний інтерес, як в теоретичному, так і в практичному аспекті. Відомо, що ціннісно-сислова сфера особистості включає два основні компоненти – ціннісні орієнтації і систему особистісних смислів, дослідження яких у вітчизняній психології активно ведеться останні десять-п'ятнадцять років. Відзначимо, що погляди представників московської школи на систему особистісних смислів, цінностей людини, схожі з ідеями екзистенціально-гуманістичної психології. Проте, на нашу думку, принципово нове розуміння категорії смислу було здійснено саме в працях Л.С. Виготського і О.М. Леонтьєва. Істотним моментом тут є той факт, що проблема смислу розкривається у контексті життя і діяльності суб'єкта, його реальної взаємодії з навколишнім світом, а не тільки явищ, що належать його свідомості. Так, О.М. Леонтьєв вказує, що смисл створюється у результаті віддзеркалення суб'єктом відносин, існуючих між ним і метою, на яку направлені його дії як на свій безпосередній результат (мета). Саме відношення мотиву до мети і породжує особистісний смисл.

Згідно уявлень Ф.Є. Василюка, смисл є продуктом мотиваційно-ціннісної системи особистості, при цьому система цінностей виступає як «психологічний орган» вимірювання і зіставлення міри значущості мотивів, співвідношення індивідуальних устремлінь і «надіндивідуальної сутності» особистості. Як бачимо, Ф.Є. Василюк і ряд інших авторів [9] роблять акцент на тому, що підставою для оцінок суб'єктом навколишньої дійсності, власне породженням смислу виступають ціннісні орієнтації суб'єкта. У цілому, можна сказати, що смисл є вираз відношення суб'єкта до явищ об'єктивної дійсності, змін навколишнього світу, власної діяльності і вчинків інших, до результатів творчості, до краси навколишнього світу.

Як відомо, система ціннісних орієнтацій особистості формується прижиттєво, де важлива роль належить особливостям соціальних відносин. Так, на думку Б.Г.Ананьєва, статус, ролі і ціннісні орієнтації утворюють первинний клас особистісних властивостей, визначаючи особливості структури

і мотивації поведінки і, у взаємодії з ними, характер і схильності людини [2]. Аналогічна проблема простежується і у роботах В.Р.Алексеевої, Г.М. Андрєєвої, Л.І. Анциферової, О.О. Бодальова, Г.Г. Ділігенського, О.І. Донцова, В.С. Мухіної, Б.Д. Паригіна.

З погляду Л.І. Анциферової, спрямованість особистості на певні цінності – ціннісні орієнтації – формує суспільство. Саме суспільство пред'являє певну систему цінностей, які людина «чуйно уловлює» в процесі постійного «обстеження меж і змісту норм» і формування їх власних, індивідуально-особистісних еквівалентів [4].

В. Г. Алексєєва розглядає ціннісні орієнтації як форму включення суспільних цінностей у механізм діяльності і поведінки особистості, як ступінь переходу цінностей суспільства у діяльність суб'єкта [1].

Необхідно підкреслити, що соціально-психологічний підхід до визначення цінностей полягає в аналізі соціально обумовленого характеру ухвалення цінностей особистістю. Становлення особистості полягає у закономірній перебудові системи відносин і ієрархії смислоутворювальних мотивів у процесі спілкування і діяльності, у становленні, тим самим, «зв'язної системи особистісних смислів». Роль смислових утворень у формуванні власне цінностей особистості розкривається у роботах О.Г. Асмолова, Б.С. Братуся, Ф.Є. Василюка, Б.В. Зейгарник, Д.О. Леонтьєва, В.І. Слободчикова, В.Є. Чудновського та інш.

У сучасних вітчизняних дослідженнях, зокрема, у роботах Б.С. Братуся, С.С. Бубнової, Г.Л. Будінайте, Є.І. Головахи, Г.Є. Залеського, Т.В. Корнілової, Н.І. Непомнящої та ін., особистісні цінності розглядаються як складна ієрархічна система, яка займає місце на перетині мотиваційно-потребнісної сфери особистості і світоглядних структур свідомості, виконуючи функції регулятора активності людини.

Відзначимо, що теоретичні концепції другої половини ХХ століття і, перш за все, вітчизняна традиція розкривають психологічну природу цінностей – ціннісних орієнтацій - як багатозначного міждисциплінарного наукового

поняття, через співвідношення їх з мотиваційно-потребнісною або смисловою сферами. Так, ціннісні утворення, що розглядаються як найважливіший функціональний компонент структури особистості, стають предметом аналізу психології.

Як відомо, ціннісно-сміслові орієнтації особистості виявляються і трансформуються у професійній діяльності індивіда. При цьому процес формування ціннісно-сміслових орієнтацій і професійна діяльність взаємодетерміновані. З одного боку, у контексті навчання у вузі відношення до професійного середовища формується на основі системи особистісних смислів людини, усвідомлювана частина якої існує у вигляді цінностей і ціннісних орієнтацій. З іншого боку, на систему ціннісно-сміслових орієнтацій особистості впливає професійна діяльність. Ведучу роль у розвитку цих взаємообумовлених процесів особистісного зростання грає формування і розвиток ціннісних орієнтацій як цілісної системи інтерналізованих особистісних смислів, що відображають смисложиттєвий рівень її функціонування.

Професійне становлення майбутнього фахівця ми розглядаємо як динамічний вибір і корекцію особистістю смислосназначущих професійних цінностей та формування професійних ідеалів завдяки чіткому уявленню про характер і особливості майбутньої професійної діяльності під час навчання, виробничих практик. Слід зазначити, що нині на вибір майбутньої професії, на жаль, впливають такі об'єктивні чинники як вартість навчання та конкурсна ситуація. Абітурієнти чітко не уявляють своєї майбутньої професії і через недостатню роботу ЗНЗ із професійної орієнтації.

Вплив ціннісно-сміислової сфери на професійне становлення майбутнього фахівця пов'язаний з прагматичним, аксіологічним, аспектами, вищими прагненнями, вищою метою, самоутвердженням особистості.

Якщо студент підходить до майбутньої професії тільки з прагматичних позицій, то для нього цінністю стає не насолода праці, не самореалізація в праці, а насамперед матеріальний добробут, матеріальна вигода, престижність

професії. Такий студент вибирає професію з меркантильних міркувань, тож навряд чи можна розраховувати на те, що його професійна діяльність буде одухотвореною.

Отже, період навчання у вузі можна визначити як особливий смисложиттєвий період у житті людини, пов'язаний з переживанням процесу професійної ідентифікації, результатом якого є формування професійної ідентичності - невід'ємної частини «образу-Я» зрілої особистості.

Об'єктом дослідження є ціннісно-смилова сфера становлення особистості.

Предметом дослідження є психологічні особливості впливу ціннісно-смилової сфери на професійне становлення особистості студента.

Метою дослідження є визначення особливостей ціннісно-смилової сфери студентів різних професійних напрямків.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати і систематизувати теоретичні та емпіричні дослідження з проблеми ціннісно-смилової сфери становлення особистості. Емпірично дослідити особливості впливу цінностей на формування особистості студента.

Для розв'язання поставлених завдань були використані наступні методи: теоретичні (аналіз і узагальнення теоретичних джерел, синтез, порівняння, узагальнення) та діагностичні, зокрема: методика дослідження ціннісних орієнтацій М. Рокича, методика А.А. Реана (МУН), опитувальник дослідження самовідношення особистості (автор Р.С.Пантилеєв - В. Столін).

База дослідження. Дослідження проводилося на базі Мукачівського державного університету. В дослідженні взяло участь 49 студентів 1-го і 4-го курсів спеціальності «Практична психологія».

ВИСНОВКИ

Провідне місце в становленні особистості, її прагненнях самореалізації, самоздійснення займає ціннісно-сміслова сфера, яка охоплює ціннісні орієнтації й стосунки, а також систему особистісних смислів: У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема психологічних основ впливу ціннісно-сміислової сфери особистості на становлення майбутнього фахівця, формування в нього якостей професіонала.

Період навчання у вузі можна визначити як особливий смисложиттєвий період у житті людини, пов'язаний з переживанням процесу професійної ідентифікації, результатом якого є формування професійної ідентичності - невід'ємної частини «образу-Я» зрілої особистості.

Оскільки ціннісно-сміслова сфера особистості є визначальним чинником у проектуванні її життєвої та професійної стратегії, треба враховувати психологічні основи її впливу на професійне становлення майбутнього фахівця. Від прийнятої особистістю системи цінностей, яка у відповідних історико-культурних умовах і за певної соціальної зрілості стає основним смислом її життєдіяльності, залежить професійне становлення й зростання, професійна творчість і професійна самореалізація. Завдяки розвиненій ціннісно-смісловій сфері особистість володіє здатністю до саморегуляції, саморефлексії, сприйняття й розуміння професійної діяльності як цінності свого життя, як потреби у творчому ставленні до неї, у формуванні професійно значущих якостей, у моделюванні своїх професійних дій на основі професійного ідеалу. Ціннісно-сміслові поле людини сприяє розвитку саме тих людських якостей, які потрібні як у професійній діяльності, так і в інших сферах життя. Слід підкреслити такі якості, як відповідальність; розвинене почуття обов'язку, творчість, прагнення пізнати нове в професійній діяльності, потяг до дослідницько-експериментальної роботи, самовдосконалення та позитивно-емоційна настанова на всі види власної професійної діяльності. Водночас саме ціннісно-сміслова сфера як динамічна система, постійно розвиваючись і вдосконалюючись, сприяє формуванню духовно-моральних.

Процес формування загальнолюдських цінностей, творчого потенціалу потребує такої організації навчально-виховного процесу, коли спрямованість на творчу діяльність входить до системи переважаючих мотивів, стає якістю особистості. Умовою розвитку творчої мотивації є виявлення способів діяльності, що сприяють самореалізації особистості.

Творчий рівень діяльності характеризується наявністю вмінь пошукової роботи, організація якої передбачає виконання певних дій та операцій, а саме: складання плану діяльності, постановку мети, розроблення системи завдань, висунення гіпотез вибір методів виконання, оцінювання результатів. Пошукова діяльність, спрямована на вивчення культурних цінностей, створює передумови для подолання суперечностей між колективною та індивідуальною практикою. Дослідження загальнозначущих цінностей є одночасно процесом самопізнанням, що сприяє активній самореалізації майбутніх фахівців у різних видах діяльності. Пізнавальний інтерес створює передумови для розвитку самостійності, ініціативи, професійно-творчого самовдосконалення.

Структура творчої педагогічної діяльності передбачає аналіз проблемної ситуації, пошук рішення, що реалізується через низку взаємопов'язаних дій: педагогічне моделювання, прийняття рішення й практичну діяльність. У процесі розв'язання проблемних ситуацій у студентів формуються такі вміння, як розпізнавання проблемної ситуації, розуміння її, вибір відповідного способу дії. Це, у свою чергу, сприяє формуванню високого рівня розвитку професійних та пізнавальних мотивів.

Використання проблемних ситуацій сприяє не тільки максимальному застосуванню власного досвіду, але й формуванню вмінь, творчої діяльності та самостійного прийняття тих чи інших рішень. Тільки тоді культура, яку майбутній фахівець має транслювати, наповнюється особистісним сенсом, що фактично стає змістом усієї його діяльності, одночасно залишаючись сферою внутрішнього духовного життя.

Вищий навчальний заклад виступає важливою умовою формування культури особистості студента, цей процес повинен постійно враховувати

особливості часу, щоб адекватно використовувати різні форми виховної діяльності та будувати її на теоретичних засадах, які відповідають сучасним вимогам розвитку суспільства.

Сучасна система освіти має виробити модель формування культури особистості студента, яка повинна слугувати орієнтиром у педагогічному спрямуванні навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Формування культури особистості для кожного покоління є центральною темою і предметом вивчення, дискусій, експериментування, чим підкреслюється її необхідність і зумовлюються перспективи подальшого розгляду даної проблеми.

Підводячи підсумки емпіричного дослідження особливостей ціннісно-сислової сфери особистості студентів-психологів, представимо основні висновки:

1. У період навчання у вузі продовжується активне формування ціннісно-сислової сфери особистості студентів-психологів: перетворюються ціннісні орієнтації, установки, трансформується самосвідомість.

2. Рівень самоповаги, аутосимпатії, інтегрального відчуття «за» власне «Я» серед четвертокурсників значно вищий, ніж серед першокурсників. При цьому рівень самоінтересу і очікування позитивного відношення від інших зберігається високим незалежно від курсу навчання, будучи важливим компонентом особового і професійного зростання психолога.

Базовими цінностями для студентів-психологів 1-го і 4-го курсу є «здоров'я», «кохання», «активне діяльне життя», «життєрадісність», «освіченість» і «відповідальність». Проте, «пізнання», «свобода», «незалежність» і «наявність хороших вірних друзів» як цінностей для першокурсників більш значущі у порівнянні з четвертокурсниками, яким важливе «продуктивне життя», «цікава робота», «працьовитість», «широта поглядів» і «щасливе сімейне життя».

3. Для студентів 1-го року навчання характерно більш виражене поверхнєве відношення до життя, невміння структурувати власний вільний час порівняно із студентами 4-го року навчання.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>